

Tècniques d'investigació en informació i documentació

**Assignatura obligatòria de 3 crèdits
Grau d'Informació i Documentació**

Autors:

Anna Clua Infante

Núria Ferran Ferrer

Miguel Vicente Marino

Tècniques d'investigació en informació i documentació

1. Introducció a la recerca en l'àmbit de la informació i la documentació

- 1.1. Els orígens de la recerca en Informació i Documentació
- 1.2. Perspectiva científica de la disciplina
- 1.3. El rol de l'investigador

2. Conceptes bàsics

- 2.1. Metodologia, mètode, tècnica, tècniques
- 2.2. El procés de recerca
- 2.3. El disseny de la recerca
- 2.4. Recerca quantitativa i recerca qualitativa
- 2.5. La recerca qualitativa com a bricolatge

Índex de taules i gràfics

Bibliografia

1. INTRODUCCIÓ A LA RECERCA EN L'ÀMBIT DE LA INFORMACIÓ I LA DOCUMENTACIÓ

1.1. Els orígens de la recerca en Informació i Documentació

La maduresa de qualsevol àrea de coneixement es mesura per l'activitat de recerca que genera. En Informació i Documentació la recerca és una activitat força recent. Inicialment, fins i tot, es va arribar a qüestionar que fos una ciència pel seu caràcter eminentment pràctic i relacionat amb la professió i es dubtava que s'hi pogués aplicar el mètode científic (Ríos Hilario, 2000). Els problemes que tractaven les recerques inicials feien referència a les necessitats de la biblioteca i de la professió (recerca aplicada) i no tenien interès per tractar els temes teòrics. I això explica que la disciplina neixés de la pràctica professional i després s'obrí a buscar uns principis generals que permetessin explicar el flux informatiu (Järvelin i Vakkari, 1990).

Sabies que?

A l'Estat espanyol la recerca en Informació i Documentació és encara més recent ja que només fa uns 30 anys que s'ha situat com a àrea de coneixement autònoma al marc de la universitat. A més, en arribar tard la institucionalització acadèmica de la formació professional, bona part dels professionals en actiu han estat autodidactes. Fins i tot els principals productors de la recerca ho han estat. I no va ser fins al 1997 que van sortir les primeres promocions sortides de Llicenciatures i Doctorats amb matèries troncal sobre metodologia de recerca i estadística.

Per avaluar, quantitativament o qualitativament, la recerca de qualsevol disciplina, es té en compte la productivitat investigadora. En gairebé totes les disciplines s'han realitzat diversos anàlisis de contingut de les publicacions

científiques (bàsicament revistes) amb l'objectiu principal de conèixer els treballs de recerca, analitzar les pràctiques i tendències de la recerca, etc. Fins als anys 80 del s. XX no hi va començar a haver informació factual sobre les publicacions de recerca en Informació i Documentació. Els estudis empírics clàssics del nostre àmbit poden considerar-se que són Wersing i Nerverling (1976), Järvelin i Vakkari (1990), Rochester i Vakkari (1997). En l'àmbit espanyol els autors més rellevants que estudien i analitzen la producció científica pot considerar-se que són: Emilio Delgado López-Cózar, Ernest Abadal, Ángel Borrego, Cristóbal Urbano, Aurora González-Teruel, V. Cano, José López-Yépez, Ana Belén Ríos Hilario, entre d'altres.

Les conclusions més macro i més exteses entre els investigadors de la recerca en Informació i Documentació són que les metodologies de recerca més habituals tendeixen a ser quantitatives, molt relacionades amb les pràctiques professionals i, per tant, centrades en els seus problemes (Järvelin i Vakkari, 1990). Segons Stroud (1982), els bibliotecaris se senten atrets per procediments que els serveixin per conèixer de forma ràpida i immediata la realitat local en la que viuen i els problemes que els afecten.

1.2. Perspectiva científica de la disciplina

"Una ciència es defineix pels problemes que estudia i pels mètodes que escull per resoldre'ls" (Saracevic, 1992).

La Ciència de la Informació és un camp que inclou tant la professió de bibliotecari com una gran varietat d'altres professions com ara gestors de continguts, arquitectes de la informació, infonomistes, gestors de bases de dades, per anomenar-ne només uns quants. Aquestes professions són molt diverses però pot establir-se alguns punts en comú (Wildermuth, 2009):

- La informació com a contingut, com la substància que es crea, comunicar, emmagatzema i/o transforma.
- Les persones que interactuen amb el contingut, incloent els creadors de la informació, els receptors o els intermediaris en un procés de comunicació.
- La tecnologia utilitzada per donar suport a la creació, comunicació, emmagatzematge o transformació del contingut.
- Per tal que la recerca aplicada sigui útil a la pràctica professional cal que els estudis es realitzin de forma efectiva. És a dir que a través de conèixer els mètodes de recerca es genera recerca més eficient i més útil per a la pràctica professional.

1.2.1. Orientació temàtica i metodològica

Les diferències socials, econòmiques i culturals poden influir en els resultats d'una recerca (en el diferent concepte de la disciplina, de la classificació temàtica, dels mètodes de recerca, etc.) (Delgado, 2002)

La tesi Ernest Abadal (1991) conclou que la Documentació és una ciència fonamentalment de caràcter instrumental sense escoles, doctrines o

perspectives que fonamentin o diferenciïn les recerques. El que marca essencialment un tipus de recerca d'un altre són les línies de recerca (hi ha centres que s'han decantat per a un determinat àmbit) però no pas en els mètodes i les tècniques.

1.3. El rol de l'investigador

Sovint identifiquem la recerca com una tasca reservada a una comunitat científica reclosa en la seva torre d'ivori. Això fa que, d'entrada, els estudiants universitaris que no tinguin interès en fer carrera acadèmica vegin amb cert recel les assignatures orientades a formar investigadors. Un cop graduats, però, es poden trobar que a la institució o empresa on treballen existeix una demanda real de competències curriculars encaminades al desenvolupament d'investigacions.

En aquesta assignatura partim del convenciment que aprendre mètodes de recerca és un objectiu no només gratificant i assolible per a tot estudiant sinó, a més a més, una part molt important del bagatge final que ha d'acomplir tot graduat en Ciències de la Informació. De fet, aquesta introducció als mètodes de recerca porta aparellat l'aprenentatge de l'habilitat de pensar i actuar metòdicament davant qualsevol situació que requereixi una planificació en l'assoliment d'uns objectius.

Per tot això, els professionals de la biblioteconomia i les Ciències de la Informació i la documentació han d'adoptar un rol proactiu. Es poden desenvolupar diverses tasques relacionades amb la recerca, independentment de la unitat d'informació on es treballi (biblioteca, arxiu, museu, centre de documentació, etc.). Entre aquestes tasques hi podem trobar (Glazier, 1992):

- Donar suport a la recerca que condueixen professors, estudiants, investigadors i gestors;
- Dur a terme recerca per la seva pròpia promoció;
- Determinar les necessitats dels usuaris de la unitat d'informació per tal de millorar els serveis i fer-los més innovadors;
- Conduir recerca dissenyada per ampliar la base de coneixement d'una àrea particular d'interès o d'especialitat.

2. CONCEPTES BÀSICS

2.1. Metodologia, mètode, tècnica, tècniques

Abans d'aprofundir en la descripció dels principals mètodes i tècniques de la recerca en ciències socials (en general) i de l'àmbit de la documentació (en particular) caldria fer un incís per tal de diferenciar conceptes. Malgrat que l'objectiu de l'assignatura és presentar un seguit de tècniques de recerca, centrant el focus en el *com* s'utilitzen, s'ha cregut oportú propiciar una reflexió prèvia sobre el *perquè* i el *per a què* d'aquest ús.

Entendre el concepte de **metodologia** ajudarà a situar les possibles raons i finalitats que es poden atribuir tant a l'observació empírica com a l'anàlisi de la realitat que es vulgui estudiar. És important tractar aquesta qüestió, donat que cal evitar confondre la dimensió metodològica amb un simple "fer" recerca. El terme metodologia ens convida a incorporar la tasca de "pensar". Així doncs, **la metodologia no es defineix simplement com una forma d'aplicar unes certes eines de recerca, sinó sobretot com una forma de posar en relació la teoria i la pràctica**. El concepte ens convida, per tant, a pensar la *lògica* de l'ús dels mètodes, abans de portar-los a la pràctica.

En aquests materials no es pretén desenvolupar els referents teòrics que han d'acompanyar tota investigació, per la qual cosa es considera important que l'estudiant completi la seva formació pràctica amb el coneixement de les principals teories i de les diferents perspectives i paradigmes de recerca.¹ No obstant, malgrat que des d'aquestes pàgines es prioritza el "saber fer", s'ha volgut incidir en la importància del "saber pensar". Així, tota tria d'unes tècniques específiques vindrà acompanyada d'una consciència del "per què aquestes i no unes altres". **L'objectiu és garantir la coherència entre l'ús de les eines i la filosofia que guia tota investigació.**

La paraula **mètode** prové del grec *meta-* (en direcció cap a, all llarg de) i *-odos* (camí). Aquest concepte es pot representar, doncs, mitjançant la imatge d'un camí que porta cap a una fita. En l'àmbit de la investigació científica, **el mètode es defineix com un conjunt de procediments que tenen com a objectiu l'explicació de determinats fenòmens, així com la resolució dels problemes que acompanyen aquests fenòmens**. Les qüestions de mètode

¹ Malgrat que l'objectiu de l'assignatura no sigui aprofundir en aquells aspectes més propers a la filosofia de la ciència, es creu oportú anotar aquí una definició que ajudarà a situar millor alguns conceptes bàsics. Es tracta de l'explicació que Lincoln i Guba (citats a Valles, 1997:49) fan de la noció de **paradigma**. Per a aquests autors els paradigmes són sistemes de creences bàsiques sobre tres aspectes de la ciència interrelacionats i inseparables:

- a) La naturalesa de la realitat investigada (**ontologia**)
- b) El model de relació entre l'investigador i allò investigat (**epistemologia**)
- c) La forma en que podem obtenir coneixement d'aquesta realitat (**metodologia**)

són discutides en el marc general de la ciència i, per tant, pertanyen a un nivell de reflexió que supera el marc concret d'un estudi puntual. En el punt 2.4. d'aquests materials es presentaran dos tipus de mètodes, la distinció dels quals es considera cabdal: els mètodes quantitativs i els mètodes qualitativs.

La **tècnica** és el conjunt d'instruments i mitjans a través dels quals es porta a terme el mètode. **L'objectiu de la tècnica és l'aportació de les eines necessàries per a l'obtenció i gestió d'informació sobre l'objecte d'estudi.** La tècnica es defineix en el marc d'una investigació concreta, dins d'un determinat àmbit científic o disciplina. Les ciències socials utilitzen, bàsicament, la tècnica documental (el material d'estudi són documents) i la tècnica de treball de camp (el material d'estudi són les accions i els contextos en què es troben les persones).

Com veurem en el mòdul 3, les **tècniques** de recerca són recursos en mans de les persones encarregades de desenvolupar la investigació. En la definició de les tècniques és útil utilitzar el símil o la imatge de les "eines" de treball. Aquestes eines són, per tant, els instruments específics que s'utilitzen per a l'obtenció d'informació i per a la seva posterior anàlisi. **La finalitat de les tècniques és obtenir les dades** amb què es comprovaran les hipòtesis o es respondran les preguntes que tota investigació es planteja inicialment. La definició de les tècniques s'ha de situar en el marc del cas concret que es pretén estudiar. És a dir, les eines han d'adequar-se a (o han de sorgir de) la realitat específica que es vulgui observar i analitzar.

Aquesta última qüestió és important tenir-la en compte. No obstant, no és objectiu d'aquests materials aprofundir en els debats que aquest tema ha generat al llarg de la història de la ciència. Si més no, val la pena apuntar un parell de preguntes per a la reflexió:

- És la realitat la que defineix el tipus d'eines que requereix el seu estudi?

o bé

- Són les eines emprades en l'estudi les que acaben definint la realitat?

Amb aquesta reflexió subratllem la importància d'aprendre les tècniques com quelcom que no és independent de la forma d'entendre el món, ni de la forma d'entendre'ns nosaltres mateixos en el món.

Heus aquí una taula que resumeix la diferència entre els conceptes definits en aquest punt. La finalitat d'aquesta taula no és encasellar cada concepte en el seu respectiu calaix, sinó més aviat evidenciar la interdependència de tots ells a l'hora de comprendre la recerca. Les tècniques, en resum, són eines que són escollides en funció d'unes raons. Aquestes raons són debatudes dins l'àmbit científic, però no hem de perdre de vista que també reflecteixen (o critiquen) la forma hegemònica d'entendre el món.

	QÜESTIÓ	ÀMBIT	PROPÒSIT	TIPOLOGIES
TÈCNiques	Quines?	Específic (marc concret del cas a estudiar)	Obtenir diferents dades del cas a estudiar i analitzar-les	Recollida Anàlisi
TÈCNICA	Què	Mitjà (marc disciplines i línies recerca)	Definir quin conjunt de tècniques és més adequat pel tipus d'estudi que es planteja	Documental, empírica...
MÈTODE	Com?	General (marc de la ciència)	Identificar la forma com es vol observar/mesurar/analitzar la realitat	Qualitatiu, quantitatiu Combinació quali/quant Comparatiu, històric...
METODOLOGIA	Per què? Per a què?	General/Mitjà/ Específic	Vetllar per la coherència entre l'ús de les eines i la filosofia que guia l'estudi	Positivista, postmoderna, crítica...

Taula 1. Resum dels conceptes: tècniques, tècnica, mètode i metodologia

Exemple de recerca qualitativa en l'àmbit de la documentació.
Identificació de les tècniques de recerca, tècnica emprada, el mètode i la metodologia
Ferran, N.; Pérez-Montoro, M. (2009). "La Gestión de la Información Personal en usuarios intensivos de las TIC", <i>El Profesional de la Información</i> , vol. 18, núm. 4, pp. 365-373
<p>Resum de l'article:</p> <p><i>Se presenta un modelo de análisis del comportamiento informacional global de un colectivo de individuos (estudiantes de la Universitat Oberta de Catalunya) que tienen una percepción positiva sobre el uso de las tecnologías de la información y la comunicación y que realizan un uso intensivo de las mismas.</i></p> <p><i>A partir de una aproximación cualitativa, mediante 24 entrevistas y un posterior análisis del contenido, se identifican cuatro perfiles distintos de gestión de la información personal (reactivo, pasivo, exhaustivo y proactivo) en base a diez variables subyacentes (acceso, gestión y usos de la información, competencias informacionales, perfil cognitivo, actitud, percepción de las TIC, ámbito académico, profesional y de la vida diaria) y se ponen de relieve las diferencias de comportamiento informacional dependiendo del ámbito en el que se encuentren. La identificación de los perfiles es un estadio básico del diseño centrado en los</i></p>

usuarios que facilita la realización de intervenciones específicas para cada tipo de usuario, respetando requerimientos de herramientas y procesos para que puedan desarrollar su comportamiento informacional de forma eficiente y eficaz.

Tècniques de recollida: Entrevista

Tècniques d'anàlisi: Anàlisi del contingut

Tècnica: Empírica

Mètode: combinació de qualitatiu i quantitatiu

Metodologia: L'article presenta un model d'anàlisi del comportament informacional. És a dir que aporta una eina per poder analitzar la cerca i ús que les persones fan amb la informació. Aquesta eina pot tenir aportacions pràctiques a l'hora de dissenyar entorns virtuals. Però alhora la proposta de l'article contribueix l'àmbit de la informació i la documentació amb una aportació teòrica que complementa el marc existent.

Taula 2. Exemple d'un article on s'ha analitzat les tècniques, tècnica, mètode i metodologia

2.2. El procés de recerca

Els professionals de la informació poden actuar com a investigadors o com a personal de suport a la investigació (col·laborant amb altres investigadors, professors, doctorands, estudiants, etc.). Per això és important que, d'entrada, sapiguem **què vol dir fer recerca**. Tant si el rol professional és el de realitzar un estudi com el de donar suport a d'altres recercaires, cal que tinguem coneixement dels passos que guien el **procés d'investigació**.

El procés de recerca es pot resumir en quatre passos essencials: el disseny (preparació), el treball de camp (realització), l'anàlisi (tractament) i la presentació de resultats (difusió).

1. DISSENY	Formulació del problema i preparació de les estratègies d'obtenció de respostes.
2. OBTENCIÓ DE DADES (TREBALL DE CAMP)	Observació i recollida d'informació.
3. ANÀLISI	Interpretació d'allò observat i enregistrat.
4. PRESENTACIÓ DE RESULTATS	Difusió del coneixement obtingut.

Taula 3. Els quatre passos del procés de recerca

Exemple de recerca qualitativa en l'ambit de la documentació
Identificació de les tècniques de recerca, tècnica emprada, el mètode i la metodologia
Ferran, N.; Pérez-Montoro, M. (2009). "La Gestión de la Información Personal en usuarios intensivos de las TIC", <i>El Profesional de la Información</i> , vol. 18, núm. 4, pp. 365-373
<p>Resum de l'article:</p> <p><i>Se presenta un modelo de análisis del comportamiento informacional global de un colectivo de individuos (estudiantes de la Universitat Oberta de Catalunya) que tienen una percepción positiva sobre el uso de las tecnologías de la información y la comunicación y que realizan un uso intensivo de las mismas.</i></p> <p><i>A partir de una aproximación cualitativa, mediante 24 entrevistas y un posterior análisis del contenido, se identifican cuatro perfiles distintos de gestión de la información personal (reactivo, pasivo, exhaustivo y proactivo) en base a diez variables subyacentes (acceso, gestión y usos de la información, competencias informacionales, perfil cognitivo, actitud, percepción de las TIC, ámbito académico, profesional y de la vida diaria) y se ponen de relieve las diferencias de comportamiento informacional dependiendo del ámbito en el que se encuentren. La identificación de los perfiles es un estadio básico del diseño centrado en los usuarios que facilita la realización de intervenciones específicas para cada tipo de usuario, respetando requerimientos de herramientas y procesos para que puedan desarrollar su comportamiento informacional de forma eficiente y eficaz.</i></p>
<p>Disseny: (al darrer paràgraf de la introducció de l'article)</p> <p><i>Nuestro trabajo intenta evitar esta manera fragmentada de abordar la gestión de la información personal y ofrecer una visión más completa, global e integrada de ese tipo de estrategias de gestión. Concretamente, se presenta un análisis del comportamiento informacional global de un colectivo de individuos (estudiantes de la Universitat Oberta de Catalunya, UOC, una universidad virtual) que tienen una percepción positiva de las tecnologías de la información y la comunicación y que realizan un uso intensivo de las mismas. El estudio se ha realizado en los tres ámbitos principales de sus vidas diarias: el entorno académico, el profesional y el privado. El objetivo principal del trabajo es comprobar si, respecto a las estrategias de tratamiento de la información personal, hay perfiles diferenciados entre esos sujetos, cómo podrían caracterizarse los mismos y cuáles son los requerimientos de herramientas y procesos para que puedan llevar a cabo su comportamiento informacional.</i></p>
<p>Obtenció de dades i Anàlisi: (primer paràgraf de l'apartat de metodologia de l'article)</p> <p><i>El estudio se centró en los usuarios (Dervin; Nilan, 1986) y se utilizaron métodos cualitativos. Primero se llevó a cabo una breve entrevista telefónica para conseguir la muestra, y a continuación se realizaron 24 entrevistas en profundidad y se contextualizaron mediante la técnica del estudio de incidencia (incident case1) (Talja, 1999). Posteriormente se realizó un análisis de contenido sobre las transcripciones textuales de las entrevistas.</i></p>
<p>Presentació dels resultats:</p> <p>Article publicat a la revista científica "El profesional de la información"</p>

Taula 4. Exemple d'article on s'expliciten els 4 passos del procés de recerca

La recerca té com a finalitat l'obtenció de coneixement. Les definicions tradicionals del concepte destaquen el caràcter "sistemàtic" d'aquesta cerca de coneixement, ja que implica l'ús (més o menys) consensuat d'uns mètodes científics, així com el seguiment d'una planificació.

En el cas de la investigació de caire qualitatiu, la "sistematització" de la recerca no comporta que aquesta s'hagi de dur a terme de manera lineal ni unidireccional. En aquest sentit, el procés de recerca no s'identifica tant amb una línia recta com amb una espiral: quan s'investiga no es va endavant cap a un punt fixe, sinó que s'avança fent tirabuixons (és a dir, mirant enrere per a donar un pas més enllà, sense quedar-nos en el punt d'inici). Això vol dir que al llarg d'una investigació farem i desfarem els passos donats tantes voltes com sigui necessari. Per aquesta raó hem d'estar capacitades i capacitats per a reflexionar durant tot el procés: malgrat el disseny inicial, cal que siguem capaços de renunciar a decisions preses i d'inventar-ne de noves.

El procés de cerca de coneixement no és un recorregut lineal, sinó un "anar i venir" que finalment ens porta uns passos més enllà del lloc de partida. La principal característica d'aquest procés és, doncs, la reflexivitat.

Segons Lamo de Espinosa (1993), la "reflexivitat és només un distanciament d'una persona amb sí mateixa que li permet *veure's* des de fora (...). Aquest "anar-se veient" significa que el subjecte es distancia de l'acció i l'observa com si fos una persona aliena. No només veu una parcel·la de la realitat, sinó que es veu a sí mateix veient, i per això sap que veu i sap què veu. Això és resultat d'una *ruptura* interna; d'una banda, de la pròpia identitat que es trenca entre el subjecte que veu i el subjecte que se sap veient; i d'una altra banda, entre allò que veu i allò que, d'alguna manera, espera veure".

És a dir, la tasca d'un investigador qualitatiu està constantment sotmesa a les "anades i vingudes" de la teoria a la pràctica, de la situació que hom pretén investigar a la realitat que descriuen les dades que es van obtenint. Això implica que tant els conceptes teòrics emprats en la definició de l'objecte d'estudi com l'adequació de les eines metodològiques utilitzades poden ser qüestionades i fins i tot reformulades a mesura que avança la investigació.

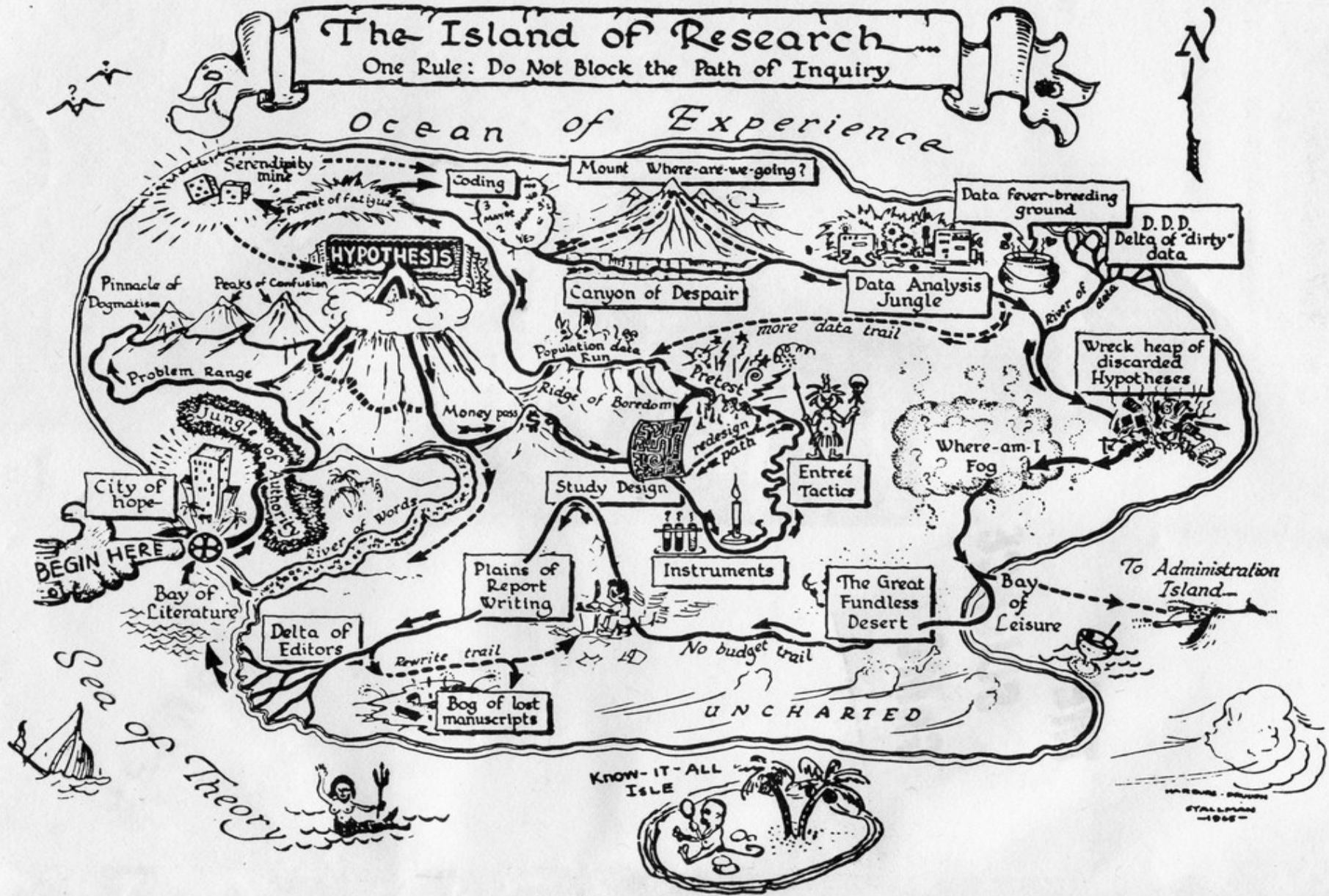
La següent imatge pot ajudar-nos a entendre millor aquesta idea. Es tracta de la representació de la recerca com una illa. No ens trobem pas davant d'una illa isolada, sinó d'una illa amb accessos oberts. Els itineraris interns, però, ens poden portar molts cops a donar tombs al voltant d'una qüestió important, a perdre'ns en la "jungla de l'anàlisi de dades" o a fer i "desfer" el disseny de la recerca. El títol d'aquesta imatge diu així: "La illa de la recerca. Una regla: no bloquegeu el camí de la investigació".

Gràfic 1. Research Island

[<http://www.flickr.com/photos/barbourians/5660570787/>]

The Island of Research

One Rule: Do Not Block the Path of Inquiry

2.3. El disseny de la recerca

El disseny d'un estudi o recerca pot ser de dos tipus, en funció de la postura epistemològica que adopti l'investigador. L'anomenat "disseny tradicional" és utilitzat sobretot en recerques de caire quantitatiu i consisteix a planificar la investigació de manera precisa i tancada. El segon tipus de disseny, l'anomenat "disseny emergent", és l'utilitzat preferentment en recerques qualitatives. Es diferencia de l'anterior en què la planificació de la recerca no s'arriba a tancar a l'inici de la mateixa, sinó que es va completant sobre la marxa (el disseny "emergeix" en el decurs de la investigació). Es tracta, per tant, d'un disseny flexible que s'anirà adaptant a les necessitats de la investigació a mesura que aquesta avanci. Seguint la idea que la investigació és un procés que requereix d'un mètode qualitatiu, en aquestes pàgines s'opta per centrar l'atenció en el disseny emergent.

El disseny emergent consisteix a "planificar ser flexible". Erlandson et al. (1993) (citat a Valles, 1997:76)

Per tant, una recerca concebuda sota un disseny emergent tindrà una estructura oberta, amb parts que s'influenciaran entre sí. **La planificació d'una investigació ha d'afavorir l'aparició de preguntes al llarg del procés de recerca. El disseny consistirà a organitzar l'estratègia per tal d'obtenir respostes.**

Cal subratllar que el fet que la recerca qualitativa aposti per la flexibilitat no vol dir que el procés d'investigació no tingui pautes. És més: tot bon estudi ha de començar per una bona planificació de la feina. Com veurem, ser reflexius i crítics no ens ha d'allunyar de la voluntat de ser rigorosos i, fins i tot, sistemàtics. És com la mateixa vida: necessitem un cert nivell d'organització, i fins i tot rutines. El pensament sense horitzó ni planificació és com una estratègia sense tàctica: té molts més números de veure's abocat al fracàs!

Siguem metòdics sense ser ortodoxos

No és una exageració dir que la qualitat d'una recerca es mesura en gran part per la idoneïtat del seu disseny. L'abast i rellevància dels resultats d'un estudi són certament l'indicador que es fa servir per a donar compte del seu impacte en la societat. No obstant, per arribar a obtenir uns bons resultats s'ha d'haver dissenyat prèviament la investigació, preveient-ne els potencials i les limitacions. Es pot dir que la planificació que precedeix la posada en pràctica d'un estudi és una presa decisions importants (des de la tria del tema a investigar fins a la tria tècniques de recerca).

Com s'ha dit al punt 2.2., el mètode qualitatiu permet que el disseny que guia la investigació es pugui anar adaptant a les necessitats de cada moment del procés. Però cal insistir també que un bon disseny d'entrada estalvia molta feina de revisió posterior. De fet, només cal pensar que a l'hora de valorar un projecte de recerca (de cara a concedir-ne o no el finançament, per exemple) la qualitat del seu disseny és considerada pels avaluadors com un mirall del què pot ser la recerca un cop executada.

Hi han aspectes essencials del disseny que cal tenir especialment presents, com ara la formulació del problema (sota la forma de hipòtesis o bé de preguntes de recerca), la tria del cas a analitzar, la selecció de la mostra, el posicionament respecte al mètode, la concreció de les tècniques de recollida de dades, la tria de tècniques d'anàlisi, les decisions sobre la manera de presentar els resultats...

L'element clau en la tasca del disseny és la presa de decisions. El disseny d'un estudi o recerca comprèn un seguit d'aspectes bàsics sobre els quals cal prendre les decisions més importants i que s'han de tenir en compte d'avançada

A L'INICI DE L'ESTUDI	DURANT L'ESTUDI	AL FINAL DE L'ESTUDI
<ul style="list-style-type: none"> •Formulació del problema •Selecció de casos i contextos •Accés al camp •Marc temporal •Selecció de l'estratègia metodològica (relació entre objectius i tasques a realitzar) •Relació amb la teoria •Detecció d'esbiaixos i ideologia de l'investigador •Aspectes ètics 	<ul style="list-style-type: none"> •Reajustament del cronograma de les tasques •Calibratge de la idoneïtat de les tècniques. Afegir-ne o anular-ne si és necessari •Generació i comprovació d'hipòtesis 	<ul style="list-style-type: none"> •Decisions sobre el moment i la manera d'abandonar el camp •Decisions finals d'anàlisi •Decisions de presentació i d'escriptura de l'estudi

Taula 5. Decisions de disseny en la investigació qualitativa

Font: elaboració pròpia a partir de Vallés (2007)

2.4. Recerca quantitativa i recerca qualitativa

La distinció entre la recerca qualitativa i la recerca quantitativa és antiga en el camp de les ciències socials. De fet, aquesta diferenciació ens remet als orígens de la Sociologia contemporània i al debat obert entre Durkheim i Weber sobre l'aproximació metodològica als fenòmens socials.

Émile Durkheim (1858-1917) va utilitzar el concepte de *fet social* per a descriure les formes amb les quals els éssers humans actuem, pensem i sentim, amb la peculiaritat que existeixen i, per tant, poden ser observades fora de la consciència de cada individu (exterioritat). A més, aquestes formes acaben obligant i condicionant els comportaments individuals (coerció), fins al punt de ser compartida per gran part d'una població (generalitat).

La sociologia de Durkheim parteix del següent principi: *Estudia els fets com si fossin coses*. De fet, aquest plantejament (hereu del positivisme de Comte) ha esdevingut hegemònic en el posterior desenvolupament de les ciències socials. No obstant, Durkheim reconeixia que els fets socials eren fruit d'un determinat context històric i cultural. Particularment, es va interessar per la significació sociomoral del fet social. Per tant, Durkheim defensava que, metodològicament, els fets poden ser estudiats amb el mateix rigor que els objectes o els fenòmens de la naturalesa, però això no vol dir que aquests fets no tinguin una forta càrrega de subjectivitat. El relativisme moral que caracteritza l'obra de Durkheim vol dir precisament això: el fet social és relatiu a la societat que el genera i el reproduïx, i no pot ser entès independentment d'aquesta.

“Quan duc a terme la meua tasca de germà, d'espòs o de ciutadà, o quan responc als compromisos que he contret, compleixo amb deures que estan definits, fora de mi i dels meus actes, en el dret i en els costums. Àdhuc en els casos en què els meus deures estan d'acord amb els meus propis sentiments, en realitat aquests no deixen de ser objectius; ja que no sóc jo qui els ha fet, sinó que els he rebut per mitjà de l'educació. (...) D'igual manera el fidel s'ha trobat en néixer ja fetes les creences i les pràctiques de la seva vida religiosa; si aquestes existien abans d'ell, és que existeixen fora d'ell” (Durkheim, 2002: 56-57).

Entenent que els fets socials poden ser observats al marge dels pensaments individuals, Durkheim creia que era possible desenvolupar mesuraments per conèixer millor el teixit social i establir relacions causals entre fenòmens socials. Així, el sociòleg francès apostava per la possibilitat que la sociologia es convertís en una ciència objectiva, a imatge de les ciències pures (Física, Química, Biologia...), capaç de complir amb els similars criteris de rigorositat i de sistematització. En aquest sentit els processaments estadístics serien una eina bàsica, fixant com a fita l'obtenció d'un mesurament exacte i fiable de la realitat social.

Per la seva banda, Max Weber (1864-1920) preferia centrar la seva aproximació sociològica en l'estudi de l'acció social, entenent per acció social tot aquell comportament d'un individu o d'un grup dotat d'un sentit personal atribuït pel propi individu o grup que realitza el comportament. Més enllà de les implicacions sociològiques d'aquesta definició, és important observar el viratge respecte de la posició de Durkheim. Per Weber i els seus seguidors, els comportaments objectius tindran importància, però resultarà encara més rellevant el sentit que els subjectes confereixen al seu comportament.

D'aquesta manera, la prioritat per als enfocaments qualitatius s'orientarà cap a un millor

coneixement de les vivències subjectives de les persones que són objecte d'estudi. Es posarà especial èmfasi, per tant, en el relat profund sobre el significat que aquestes persones atribueixen als seus comportaments en societat. En aquest sentit, la prioritat no és l'anàlisi de fets externs a l'individu, sinó que el nucli de la investigació remet a l'experiència del subjecte investigat.

La distància que separava a aquests dos pares de la Sociologia a principis del segle XX ha estat eixamplada amb el pas dels anys, anant en ocasions molt més allà de les posicions formulades pels propis investigadors. Així, la distinció entre la recerca quantitativa i la qualitativa es va anar estenent en la pràctica investigadora.

En la seva anàlisi sobre els mètodes d'investigació en comunicació, Humanes i Igartua (2004) estableixen quatre grans aspectes en els quals l'abordatge qualitatiu i el quantitatiu poden contraposar-se:

- Primer, els objectius de la investigació quantitativa serien el mesurament objectiu de la realitat, la demostració de la relació de causalitat entre dues variables i, en última instància, la generalització dels resultats a una població de grans dimensions. Per la seva banda, la recerca qualitativa persegueix la descripció de l'acció humana per aconseguir, posteriorment, la seva comprensió i interpretació profunda per part dels individus.
- Segon, la recollida de la informació mitjançant tècniques quantitatives obeeix a un procés sistemàtic i estructurat, en el qual no es poden introduir modificacions una vegada que l'aplicació de l'instrument d'anàlisi (qüestionari, protocol d'anàlisi...) ha començat. Per contra, les tècniques qualitatives operen amb patrons molt més flexibles, degut en part a la necessària interacció de la persona que investiga amb el subjecte investigat.
- Tercer, l'anàlisi de la informació obtinguda en l'abordatge quantitatiu és de tipus estadístic, mentre que la perspectiva qualitativa condueix cap a una anàlisi interpretativa.
- I quart, els estudis quantitius tenen com a horitzó la formulació de lleis generals sobre el comportament dels éssers humans, mentre que les investigacions qualitatives produeixen coneixement sobre els significats de l'acció humana. L'objectiu dels estudis qualitius és conèixer en profunditat l'objecte d'estudi més que no pas produir generalitzacions al respecte.

	Estudis Quantitatius	Estudis Qualitatius
Objectius	<p>*Mesurament objectiu de la realitat</p> <p>*Demostració de la relació causal entre variables</p> <p>*Generalització dels resultats</p>	<p>*Descripció de l'acció humana per aconseguir, posteriorment, la seva comprensió i interpretació profunda per part dels individus.</p>
Tècniques aplicades per a la recollida de les dades	<p>*Tècniques emprades que segueixen un procés sistemàtic i estructurat, sense modificacions al llarg de la recollida</p>	<p>*Tècniques que segueixen patrons molt més flexibles, degut en part a la necessària interacció de la persona que investiga amb el subjecte investigat.</p>
Anàlisi de les dades	<p>* Estadística</p>	<p>* Interpretació</p>
Finalitat	<p>* Formulació de lleis generals sobre el comportament dels éssers humans</p>	<p>* Conèixer en profunditat l'objecte d'estudi</p>

Taula 6. Taula-resum de les característiques de la Recerca Quantitativa i la Recerca Qualitativa

2.5. La recerca qualitativa com a bricolatge

Aquesta assignatura fa una aposta clara per la definició de l'activitat investigadora dins el marc de la recerca qualitativa. Per entendre què és la recerca qualitativa (més enllà de l'ús d'un cert tipus de tècniques d'investigació) resulta útil pensar en el concepte de bricolatge. És important destacar que el bricolatge no són només les múltiples eines que fem servir per a construir quelcom. A la nostra definició hem d'incloure-hi també els materials que fem, l'ordre amb què fem encaixar les peces, així com la consciència de les nostres habilitats i limitacions com a llaurers/paletes/fusters/creatius "tot-en-un".

Gràfic 2. Design Tool Kit. Fotografia: Peter Martin Hall
[<http://www.flickr.com/photos/petermartinhall/2905767476/>]

Així, per exemple, un estudi que dedica el treball de camp al desenvolupament d'entrevistes en profunditat no té perquè ser qualitatiu només pel fet d'utilitzar una tècnica considerada qualitativa. Investigar qualitativament significa molt més que això. Tal com indiquen Denzin i Lincoln, l'investigador qualitatiu ha de ser capaç de dur a terme "un gran nombre de tasques, des de fer entrevistes fins a desenvolupar intensivament l'auto-reflexió i la introspecció" (Denzin i Lincoln, 2000: 6).

"If the only tool you have is a hammer, you tend to see every problem as a nail"
[Si l'única eina que tens a mà és un martell, llavors tots els problemes et semblaran claus] (Abraham Maslow)

De fet, **el que diferencia la recerca qualitativa de la quantitativa no és tant una qüestió d'ús d'unes determinades tècniques sinó més aviat una postura epistemològica, és a dir un plantejament de la relació entre la teoria i la pràctica.** L'investigador qualitatiu parteix del convenciment que la realitat social és una construcció

a la que la cultura i l'acció de les persones dóna diferents significats. Des d'aquesta postura es plantegen preguntes com ara:

- Quina és la relació entre el subjecte que porta a terme la recerca i l'objecte estudiat?
- Quins factors contextuals intervenen en el procés de recerca?
- Com contribueix la recerca a construir la realitat que s'estudia?

La recerca quantitativa, en canvi, es caracteritza per la defensa d'una ciència on els sistemes de valors de l'investigador no interfereixen en la seva labor. Seguint aquesta idea, les tècniques d'investigació se centren en la tasca de mesurar la realitat a partir de l'enumeració i anàlisi d'un seguit de variables observables.

Arribats aquí, ens podem preguntar si una recerca qualitativa deixa de ser-ho pel sol fet d'incorporar un sondeig o una enquesta en la seva metodologia. La resposta és: no. Per contra, podem dubtar que aquesta mateixa recerca sigui qualitativa quan d'entrada no es plantegi la realitat estudiada com un procés de significació en el que hi té lloc la pròpia activitat de l'investigador.

La recerca qualitativa és una activitat situada que localitza l'observador en el món. Consisteix en un seguit de pràctiques interpretatives i materials que fan visible el món i que el poden transformar. (Denzin i Lincoln, 2000: 3)

Com s'ha dit abans, l'investigador qualitatiu no estudia els fenòmens en sí mateixos, sinó els significats que la gent atorga a aquests fenòmens. La pròpia feina d'observar i analitzar la realitat es basa en un recull de material simbòlic que inclou notes de camp, entrevistes, converses, fotografies, gravacions de vídeo...

Tornant al símil del bricolatge, la investigadora o investigador que treballa qualitativament es caracteritza per saber emprar diverses eines i combinar diferents tasques. Pot fer entrevistes amb gravadora o sense, o a través de internet. També pot dibuixar, fotografiar o enregistrar, prendre notes sobre la marxa o volcar les sensacions obtingudes en una sessió de camp un cop aquesta ha finalitzat. També pot analitzar les dades obtingudes codificant-les manualment o digitalment. Sap que la qualitat d'allò obtingut és més important que el nombre de persones entrevistables o enquestables o observables.

Sense limitar-se a veure, l'investigador/a es nodreix de formes de mirar i d'explicar allò que ha vist o allò que els demers volen explicar. De tot això en pot resultar un llibre, una pel·lícula, un informe acadèmic o un plec de recomanacions per a l'Administració. La investigadora o investigador que fa recerca qualitativa no es limita a observar, recollir i analitzar els fenòmens que estudia, sinó que pretén provocar una acció que d'alguna manera transformi la realitat estudiada. Aquesta transformació pot venir tant de la pròpia intervenció en el treball de camp com de les accions recomanades als organismes que han encarregat o són part de l'estudi.

Índex de taules i gràfics

Taules	Pàgines
Taula 1. Resum dels conceptes: tècniques, tècnica, mètode i metodologia	6
Taula 2. Exemple d'un article on s'ha analitzat les tècniques, tècnica, mètode i metodologia	7
Taula 3. Els quatre passos del procés de recerca	7
Taula 4. Exemple d'article on s'expliciten els 4 passos del procés de recerca	8
Taula 5 Decisions de disseny en la investigació qualitativa	12
Taula 6.Taula-resum de les característiques de la Recerca Quantitativa i la Recerca Qualitativa	15

Gràfics	Pàgines
Gràfic 1. Research Island	10
Gràfic 2. Design Tool Kit	16

Bibliografia

Abadal, E. (1991). Orígens i desenvolupament de la informació i documentació a l'Estat espanyol. Tesis doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

Delgado López-Cózar, E. La investigación en Biblioteconomía y Documentación. Gijón: Trea, 2002

Denzin, N., Lincoln, Y., (2000). *Handbook of Qualitative Research*, Thousand Oaks: Sage

Durkheim, E., (2002). La educación moral. Ediciones Morata. Madrid

Ferran, N.; Pérez-Montoro, M. (2009). “La Gestión de la Información Personal en usuarios intensivos de las TIC”, *El Profesional de la Información*, vol. 18, núm. 4, pp. 365-373

Glazier, J.D. & Powell, R.R. (1992). *Qualitative research in information management*. Englewood, Colo.: Libraries Unlimited.

Jarvelin, K. and Vakkari, P. (1990). “Content analysis of research articles in library and information science. *Library and Information Science Research*, 12: 395-421.

Humanes, M. L.; Igartua, J. J. (2004). Teoría e investigación en comunicación social. Síntesis, Madrid, 2004, 462 pp

Lamo de Espinosa, E. (1993). “La interacción reflexiva”, en Lamo de Espinosa y JE Rodríguez Ibáñez (eds.) *Problemas de teoría social contemporánea*, CIS. Madrid. p. 382.

Ríos Hilario, A. B. (2000). Diez años de investigación en la revista española de documentación científica. *Revista Española de Documentación Científica*, 24(4), 433-449.

Rochester, Maxine and Pertti Vakkari. 1997. *International LIS research: A comparison of national trends*. Paper presented to the Section on Library Theory and Research, IFLA Conference, Copenhagen, 1997. 143-LTR-3-E.

Saracevic, T. (1992). Information science: origin, evolution and relations. In Vakkari, P. & Cronin, B. *Conceptions of library and information science: Historical, empirical and theoretical perspectives*. Los Angeles, CA: Taylor Graham.

Stroud, J.G. (1982). *Research methodology used in school library dissertations*. *School Library Media Quarterly*, 10: 125-134.

Vallés, M. (1997). *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Síntesis S.A.

Wersing, G. i Newerlling (1976). *Terminología de la Documentación*, París, Unesco Press.